

N:o 29.

Af herr **Söderberg**, om sammanförande af gällande stadganden angående förvaltningen af kronans jordbruksegendomar och utarbetande af beskrifning å dessa egendomar.

De utarrenderade kronoegendomarne under kongl. domänstyrelsens förvaltning representerade, enligt officiela uppgifter, vid 1883 års slut ett värde af bortåt 70,000,000 kronor; och det stora antal enskilda, hvilkas intressen på det mest intima sätt beröras af de särdeles spridda och i många afseenden sväfvande och svårtillgängliga stadganden, som angå förvaltningen af dessa ansenliga statsdomäner, uppgå till många tiotusental — endast torparnes antal å dessa egendomar antogs år 1882 bestiga sig till minst 50,000.

Det måste därför vara en angelägenhet af mycket betydande vikt, att dessa jordbruksdomäner väl handhafvas, icke allenast för den inkomst af omkring 3,000,000 kronor, eller tre fjerdedelar af hela återstående grundskatten, den årligen tillför statskassan, beroende i väsentlig mån derpå, huru egendomarne förvaltas, men än mera genom det föredöme i jordbruksnäringens rätta bedrivande, staten genom sin domänförvaltning är i tillfälle dervid lemna andra jordbrukare, om de utarrenderade statsdomänerna bringas upp till ett slags mönsterfarmer i alla delar af landet. Det är dock alltför väl bekant dels att de år 1882 fastställda nya grunderna för förvaltningen af statens jordbruksegendomar i vissa delar icke visat sig ändamålsenliga, dels äfven att den nyinrättade domänstyrelsen icke, bland annat i fråga om arrendekontrakt, som utfärdats före år 1883, tillämpat dessa nya grunder, exempelvis i så viktiga frågor, som då arrendator sökt att få grund-

förbättringar ersatta, ehuru jag föreställer mig, att en sådan uraktlåten tillämpning icke kan öfverensstämma med Riksdagens mening.

Ett lämpligt sammanförande af gällande stadganden, rörande denna förvaltningsgren, måste derföre vara af behovet påkalladt i flera afseenden. I främsta rummet för arrendatorerna, och andra, hvilkas rätt är deraf beroende, emedan derigenom bereddes dem möjlighet att förskaffa sig den erforderliga kännedom om rättigheter och skyldigheter vid statsdomänernas skötande; för statens embets- och tjenstemän en betydande lättnad vid tillämpningen af berörda stadganden och prejudikat eller praxis; och icke minst gagneligt blefve ett sådant sammanförande på ett ställe, emedan det skulle möjliggöra en jämförelsevis ganska lätt öfversigt och framkalla en fruktbar kritik af hvad som vore i behof af ändring eller tillägg, samt sålunda kunna tjena samtliga jordbrukare till ledtråd.

Att nu lemna en i någon mån uttömmande anvisning på alla stadganden, som dervid borde sammanföras, kan ju icke blifva fråga. Ett sådant arbete, om statsdomänerna och dess förvaltning, föreställer jag mig borde, med den största möjliga begränsning af ämnet innefatta:

1:o) inledande kort historik öfver

a) äldre tiders domänförvaltning, med angifvande af, huruledes de särskilda hufvudgrupperna af civilstats- och militie- m. fl. boställen till statsverket indragits;

b) besvär, som vidlåda statsdomänerna eller från hvilka de äro befriade;

2:o) domänstyrelsen och de allmänna grunderna för förvaltningen af jordbruksdomänerna;

3:o) särskilda bestämmelser vid statsdomänernas förvaltning, prejudikat, praxis o. d.

Vid denna afdelning företer sig en så ansenlig mängd af bestämmelser ända ifrån förra århundradet, hvilka jemlikt kongl. kungörelsen den 10 november 1882 skola i *tillämpliga delar* lända till efterrättelse, att endast några få nu kunna upptagas, för att söka visa verkliga behovet af utgallring och sammanförande; i hvilket afseende påpekas:

Kongl. kungörelsen den 17 december 1799, i hvad den angår kungsgårdar m. fl. för statsverkets räkning utarrenderade egendomar:

om karaktärsbyggnader på dessa gårdar,

om syneförrättningar derå af domare och nämnd, under det syner å det stora flertalet andra egendomar skola verkställas af kronofogde och nämndemän till det antal kongl. förordningen den 19 juli 1872 för båda fallen föreskrifver;

om huru besvär öfver syneförrättningsbeslut må anföras inom 20 dagar i förra fallet hos *hofrätt*, men eljest, då kronofogde eller annan hållit synen, inom 3 månader hos *häradsrätt* o. s. v.

Med afseende på de särskilda slagen af syner och besigtningar förekommer:

besigtningar af domänintendent eller annan *utan* nämnd;

ekonomiska besigtningar af domänintendent *med* nämnd eller af kronofogde eller annan af länsstyrelsen förordnad, der domänintendent ej finnes anställd;

laga syner hållas efter anmälan af domänintendent eller annan dertill förordnad kronobetjent för världens åsättande eller i anledning af kontraktsbrott o. s. v.

Synekostnaderna för de olika slagen af syner och besigtningar ersättas än af staten, än af arrendator, enligt 1882 års kongl. kungörelse, och än enligt särskilda bestämmelser i kontrakten o. s. v.

Kongl. militieboställsordningen, gifven den 23 januari 1836, emedan »Kongl. Maj:t funnit en förnyad, efter dåvarande tid och omständigheter lämpad militieboställsordning vara af behovet påkallad», är ännu i dag det hufvudsakliga rättesnöret, ehuru den blifvit i många delar upphäfd eller ändrad. Endast de särskilda kapitlen må här anföras jemte några af ändringarne:

1 kap. Om klassifikation af militieboställen samt om beskaffenheten af den åbyggnad, som derå bör finnas. § 3 ändrad jemlikt kongl. kungörelsen den 6 november 1863 om badstufva och mälthus;

2. kap. Om karaktershushus och deras underhållande samt hvad vid nybyggnad deraf bör iakttagas.

Domänstyrelsen föreskref den 16 februari 1883 under diariinum-
mer 209 samma år att vid uppkomna brister derå Konungens befallningshafvande skulle vidtaga åtgärder jemlikt §§ 8 och 11.

Se för öfrigt härom kongl. brefvet den 6 mars 1839 rörande tillämpningen af vissa stadganden i detta kapitel; kongl. brefvet den 18 oktober 1878 angående anslag till byggande och reparation af karaktershushus å indragna militieboställen m. fl.

3 kap. Om vederbörandes skyldighet att bygga och underhålla boställshusen, om hvad vid skeende nybyggnad bör iakttagas, samt huru densamma boställshafvaren tillgodoberäknas.

Med afseende härpå förekomma helt och hållet olika grunder, beroende derpå om egendomen utarrenderats före eller efter år 1883. Årsberäkningen för nybyggnad gäller för egendomar, utarrenderade före nämnda år, men har efter den tiden eljest upphört; och i nya kontrakt bestämmes ett kontant belopp af vanligast en tiondedel af arrendet för

nybyggnad. Hvad menas nu med nybyggnad? I § 22 stadgas i sista stycket: »Till nybyggnad räknas äfven påläggning af nytt tak samt brädfodring på gammalt hus eller annan beklädnad, hvarigenom dess framtida bestånd befordras.» Det finnes anledning antaga, att den nu varande domänstyrelsen icke vill anse detta för nybyggnad; men om reparationer tagas allt för vidsträckt, kan inträffa, att arrendator vid arrendetidens slut kan nödgas betala för nybyggnad alla $\frac{2}{10}$ delarna, eller 2 hela års arrenden. Ersättningsbelopp till afträdande boställshafvare för öfverbyggnad, får deremot icke i något fall öfverstiga boställets uppskattade afkastning för ett år, enligt § 29; jemför i öfrigt §§ 28 och 66. Ändrade äro bland andra 27 § genom kongl. kungörelsen den 16 januari 1863 i fråga om godtgörelse af kostnad för nybyggnad af kyrka m. m. och 33 § genom kongl. kungörelsen den 7 februari 1856 angående brandförsäkring af åbyggnader.

4 kap. Om boställens häfd och hvad boställsinnehafvare dervid hafva att iakttaga.

Angående karta med beskrifning i § 34 är ytterligare stadgadt genom kongl. bref den 14 november 1879, och skall vid förnyad utarrendering af större egendomar öfverses enligt domänstyrelsens skrifvelse den 18 maj 1883, n:r 554 samma år.

5 kap. Angående tillsynen öfver boställens byggnad och häfd samt vederbörandes skyldigheter dervid.

6 kap. Om uppsägning, fardag och afflyttning i hvad angår utarrenderade egendomar; samt

7 kap. Om laga husesyn och hvad dervid bör iakttagas.

De ytterst invecklade stadgandena härutinnan äro här förut i största korthet påpekade.

Vidare förekommer en massa särskilda bestämmelser vid förvaltningen af utarrenderade statsdomäner; i hvilket afseende må nämnas:

a) kongl. brefvet den 21 december 1877, angående verkställighetsåtgärder i fråga om indragna militieboställen;

b) dito den 8 november 1878, angående sättet för tillhandahållande åt löntagare af inflytande arrendemedel;

c) kongl. brefven den 5 och 12 april 1878, angående förvaltningen af städjekapital; jemför kongl. förordningen den 17 april 1828 i ämnet;

d) kongl. brefvet den 2 februari 1877, angående förvaltningen och naturen af indragna hospitalsegendomar och kammarkollegii cirkulär den 23 februari samma år angående reqvirerande af arrendehandlingarne om dessa hemman från hospitalsdirektionerna m. m.;

e) dikningslagen af den 20 juni 1879 och kongl. förordningen

den 6 juni 1849, angående boställes deltagande i vattenafledningsföretag (jmför 36 § i den förra med 1 § i den senare m. m.), samt huruledes kronan ej bör uppträda såsom sökande part (diarin:r ¹⁶⁶/₁₈₈₅ domänstyrelsens skrifvelse den 20 februari samma år);

f) expropriation af kronojord anses inbegripen under expropriationslagen och behöfver förty sådan upplåtelse ej underställas Riksdagen (kammarkollegii underdåniga utlåtande den 18 mars 1873 angående Mora kungsäng.) Kongl. bref den 28 januari 1862 och krigskollegii cirkulär den 25 februari s. å. berättiga arrendator af militieboställe att uppbära ränta å medel, som utbetalts såsom ersättning för exproprierad mark; och kongl. bref den 31 december 1879 medgifver arrendator af Östraby att uppbära för derifrån exproprierad jord influtna 1,275 kronor, samt mot redovisning använda beloppet till egendomens nytta och förbättring;

g) försäljning af Södra Skälsarp med arrende understigande 200 kronor, ansåg kammarkollegium ej böra medgifvas, emedan arrendefgiften jemte skogsarrendet, utgjorde tillsammans 240 kronor 49 öre (diariin:r ¹⁰⁸⁰/₁₈₇₉); men på domänstyrelsens framställning den 31 januari 1885 i sammanhang med fråga om försäljning af Årbytorp, med arrende af 242 kronor 80 öre, är genom kongl. bref den 29 maj 1885 förordnad, att sådana mindre kronoegendomar »med arrende öfverstigande 200 kronor, belägna aflägsse från annan utarrenderad kronoegendom, och saknande nämnvärda odlingslägenheter eller andra förmåner, som gäfvé förhoppning om ett stegradt arrendevärde» skulle försäljas;

h) husröteersättning, som afträdaren vid syn befunnits skyldig gälda, får tillträdande arrendator ej af statsverket uppbära, emedan 4:de punkten 33 mom. af kongl. kungörelsen den 10 november 1882 derom icke kan tillämpas emot bestämmelsen i arrendekontraktet om Mebacka, enligt domänstyrelsens skrifvelse den 13 april 1883, diariin:r 467 samma år;

i) indelningshafvares på gammal stat boställen, hvilka fått afträdas, utarrenderas utan maximiarrende och städja, enligt kongl. bref den 24 maj 1878;

k) jordafsöndring på 50 år från indragna militiebostället Mårdnäs mot villkor, som genom kontrakt blifvit af kammarkollegium bestämda, enligt kongl. bref den 7 maj 1880 och kontrakt den 25 augusti samma år;

l) inteckning af köpeskillig i annan egendom än den sålda, afslagen genom domänstyrelsens skrifvelse den 23 februari 1883, n:r 238 samma år, och styrelsen tager ingen befattning med indrivande af förfallen $\frac{1}{4}$ -del deraf (domänstyrelsens skrifvelse den 24 augusti 1883 n:r 861 samma år);

m) kulturplan ändrad på arrendators framställning så, att föreskriften derom att »högst 2 år å rad mognade sädesgrödor få tagas å samma fält och att minst halfva åkerarealen skall användas till träda eller odling af foderväxter» uteslutits i kontraktet (domänstyrelsens skrifvelse den 20 april 1883, n:r 874 samma år);

n) kongl. bref den 28 november 1879, som bemyndigar länsstyrelsen i Jemtlands län att, der så skäligen pröfvas, med arrendatorerna af indragna militieboställen träffa sådan uppgörelse, att de förbinda sig lösa persedelarrendet efter markegång med tillagd forsellön, mot det att kronan afsäger sig sin rätt att uppsäga dess arrenden till leverering in natura;

o) landshöfdingelöneregleringsfondens egendomar upplåtas å auktion till den högstbjudande, enligt grunderna i kongl. brefvet den 28 november 1871;

p) laga skifteskostnader för utarrenderad kronoegendom ersättas med statsmedel enligt kongl. brefvet den 15 juli 1881;

q) sambruk af sådan egendom med enskild egendom är medgifven under vissa vilkor genom kongl. bref den 28 november 1873 (angående Sparresta);

r) öfverlåtelse af arrenderätt till hustru ensam får ej ske, emedan hon anses stå under mannens målsmanskap (domänstyrelsens skrifvelse den 19 oktober 1883, n:r 588 samma år);

s) arrendator, försatt i konkurs, kan enligt 36 § konkurslagen få öfverlåta sin arrenderätt (domänstyrelsens skrifvelse den 9 mars 1883, n:is 42 och 76 samma år);

t) enka får öfvertaga arrende för sterbhusets räkning (domänstyrelsens skrifvelse den 23 maj 1884 n:r 533 samma år), med mera dylikt.

En hel mängd frågor äro synnerligen dunkla och sväfvande, såsom:

1:o) I hvad mån äldre stadganden böra tillämpas på utarrenderade egendomar från och med år 1883 och tvärtom: de nya grunderna enligt kongl. kungörelsen den 10 november 1882 tillämpas på äldre arrenden, hvilket bör, så vidt ske kan, utredas. I detta afseende förekommer, att säkerhet kan få ställas för äldre arrende, för hvilket borgen förut varit föreskrifven, i obligationer eller andra godkända handlingar, motsvarande 3 års arrendeafgifter, enligt kongl. brefvet den 11 december 1885.

Kort der förut den 23 februari samma år befinnes, i fråga om ersättning till arrendatorn af indragna militiebostället Alvastra för nedlagda grundförbättringar, uppskattade af domänintendent med biträde af 2:ne andra sakkunnige män, till värde af nära 25,000 kronor, att

arrendatorns ansökning, oaktadt den förordats af Konungens befallningshafvande och domänintendenten i Östergötlands län afslagits, enär de nya grunderna ansågs lägga hinder, hvilket haft till följd att arrendatorn för bristande borgen blifvit från arrendet skild och ny arrendator antagen mot halfva föregående arrendet, eller vid pass 4,000 kronor lägre arrende årligen under de återstående 10 åren; och ej heller i fråga om husröteersättning har domänstyrelsen ansett nya grunderna tillämpliga på gamla arrenden (styrelsens skrifvelse den 13 april 1883, nr 467 samma år).

2:o) I fråga om jägeristatsboställen, som finnas under nämnde styrelses vård, dels indragna och utarrenderade genom dess *jordbruksafdelning* och dels genom *skogsafdelningen*, hvilken senare i öfrigt ombesörjer åkerbruk af en del inköpta hemman, som icke användas för skogsplantering; med anledning deraf också en lärarebefattning i agromi inrättats vid skogsinstitutet från sista läsårets början.

3:o) I fråga om sättet för arrendeuppskattningar, enligt kammarkollegii cirkulär den 24 maj 1850, jemte de särskilda föreskrifter, som derefter meddelats, dels om jordens indelande i vissa klasser med penningevärde per areal, och dels efter afkastningen i spanmål och ladugårdsprodukter, o. s. v.

De reglementariska föreskrifter, regeringen skulle komma att utfärda utöfver sjelfva hufvudgrunderna för förvaltningen af statsdomänerna, enligt det bemyndigande, som i den kongl. propositionen år 1882 äskades och af Riksdagen medgafs, hafva emellertid ännu ej medhunnits, lika litet som instruktioner för domänstyrelsen och för domänintendenterna ännu blifvit utfärdade. De sistnämnda, hvilka icke ens ännu finnas upptagna i statskalendern, hafva dock att följa länsstyrelsernas föreskrifter i och för tillsynen öfver de inom länen befintliga jordbruksdomäner, jemlikt kongl. bref den 22 juni 1883.

Såsom en lämplig fortsättning af ett så beskaffadt arbete torde böra, angående hvarje särskild utarrenderad egendom, upprättas beskrifning, upptagande läge, afsättningsort och kommunikationsmedel, areal, arrendeavgift, taxeringsvärde, antal vinterfödda kreatur m. m., af beskaffenhet, att derpå må kunna grundas ett begrepp om hvarje egendoms ungefärliga arrendevärde och beboelighet.

Ett dylikt arbete om svenska statsdomänerna och dess förvaltning skulle, utom förut antydda gagn för det allmänna, föranleda till, att en mängd dugliga jordbrukare skulle deruti kunna lätt nog uppsöka för dem lämpliga kronoarrenden; och om utarbetandet deraf uppdroges åt en för sin uppgift *kompetent* och *intresserad* person, som blefve i stånd satt att uteslutande egna sig deråt, så har jag grundad anledning antaga, att arbetets fullbordande icke skulle erfordra längre tidrymd än omkring ett år; helst det nyligen utgifna arbetet »Sveriges finansrätt af L. G. Linde» kunde dervid i någon mån underlätta, ehuru enligt författarens eget yttrande, sidan 50, domänstyrelsens uppgifter äro flera än som uti denna framställning kunnat och bort inrymmas.

På grund häraf hemställes,

att Riksdagen måtte besluta skrifvelse till Konungen *dels* om lämpligt sammanförande af alla de stadganden, hvilka för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner äro gällande, *dels ock* om utarbetande af en så beskaffad beskrifning å hvarje särskild egendom, att derpå må kunna grundas ett begrepp om hvarje egendoms ungefärliga arrendevärde.

Stockholm i maj 1887.

P. M. Söderberg.